

4. Харитонов Е.О. Основы римского частного права / Е.О. Харитонов. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1999.
5. Бартошек М. Римское право: понятие, термины, определения / М. Бартошек. – М. : Юрид. лит., 1984.
6. Покровский И.А. История римского права / И.А. Покровский. – СПб. : Летний Сад, 1998.
7. Новицкий И.Б. Римское право / МГУ им. Ломоносова; Отв. ред. Е.А. Суханов. – М. : Ассоциация «Гумманитарное издание» «ТЕИС», 1997.

Глиняна Катерина Михайлівна

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

СТАНОВЛЕННЯ ШЛЮБНОГО ДОГОВОРУ У РИМСЬКОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

Шлюбний договір викликає значний інтерес та чимало запитань як у юристів, так і осіб, які бажають укласти такий договір. Слід зазначити, що у законодавстві переважної більшості країн світу давно визнали доцільність існування інституту шлюбного договору. У різних країнах цей інститут має свої особливості, проте мета його існування єдина – надати подружжю достатньо широкі можливості для самостійного визначення своїх майнових відносин у шлюбі, щоб вони мали змогу, при необхідності, змінити режим майна, встановлений законом, який автоматично починає діяти з моменту укладання шлюбу.

Проблеми правового регулювання відносин між подружжям за допомогою договірних відносин висвітлювались в працях відомих вітчизняних та зарубіжних науковців, таких як М.В. Антокольської, Є.М. Ворожейкіна, Б.М. Гонгало, В.С. Гопанчука, С.П. Індиченка, О.С. Іоффе, В.І. Кисіля, П.В. Крашеніннікова, Р.Л. Нарішкіної, Н.В. Орлової, Л.М. Пчелінцевої, З.В. Ромовської, С.Я. Фурси, Р.О. Халфіної, Ю.С. Червоного, Я.М. Шевченко, Н.А. Шебанової тощо.

Для розуміння правової природи та значення цього інституту сімейного права необхідно звернутись до історії розвитку та становлення сімейних відносин і режиму майна подружжя. Починаючи таке дослідження, перш за все слід звернутися до її витоків, а саме до основ юридичного мислення – Римського приватного права. Треба визнати, що особливість римської сім'ї, полягає саме у її особливому розвитку, правовому регулюванню та ставленню до неї держави.

Так, з огляду на юридичну літературу, якою досліджувалися різні аспекти римського приватного права [1], можна дійти висновку, що на відміну від родин інших народів, у яких правове значення має кровне (когнатичне) споріднення, у римській родині спершу тривалий період юридично значимим було агнатичне споріднення, засноване на владі й підпорядкуванні. Відповідно члени римської родини поділялися на підлеглих (*persona aliena juris*) і главу родини (*pater familias*) [2]. Домовладика мав також цілковите право розпоряджатися майном родини за своїм власним розсудом. Лише після смерті *pater familias* або з його волі сини, звільнившись від влади свого батька, ставали домовладиками, дружини синів переходили під владу своїх чоловіків, онуки - під владу своїх батьків та ін. Самі римляни усвідомлювали винятковість положення *pater familias*: «Навряд чи є ще які-небудь люди, що мали б над дітьми своїми таку ж владу, як ми», – писав Гай (D. 50.16.196).

Питанням правового регулювання шлюбних відносин римські юристи приділяли значну увагу. Разом з тим вони надто ідеалізували сім'ю. Зокрема, римський юрист Модестин дає таке визначення шлюбу: «Шлюб – це союз чоловіка і жінки, поєднання всього життя, спільність божого і людського права». Це явно ідеалістичне формулювання шлюбу маскувало цілковите підкорення жінки владі чоловіка. І як би не змінювався її правовий статус протягом усієї історії Риму, вона завжди залежала від батька, чоловіка, брата, опікуна. Причому йдеться не про традиційну моральну чи фактичну залежність, а про правову нерівність, і римляни ніколи цього не приховували.

Шлюб (*nuptiae, matrimonium*), як соціально вагомий союз чоловіка і жінки визначав правове положення дітей, народжених у цьому союзі, майнові відносини між подружжям та право наслідування. По відношенню до цих прав шлюб поставав юридичним фактом, проте укладання такого союзу цілком залежало від волі майбутнього подружжя і було юридичною угодою. Винятково індивідуальний характер шлюбу виявлявся в тому, що юристи розглядали індивідуальну волю – *affectio maritalis* (намір перебувати у шлюбі) – як надзвичайно суттєву в структурі інституту. Ульпіан висловлювався з цього приводу наступним чином: «*nuptias non concubitus, sed consensus facit*» («Шлюб створюється не співжиттям, але згодою») (D. 35,1,1 = D. 50,17,30). [3]

Правове регулювання майнових відносин подружжя у Стародавньому Римі визначалося не шлюбом, а переходом жінки під владу чоловіка. Передумовою договірною регулювання шлюбних відносин насамперед стає саме одна з форм укладання шлюбу. А саме, плебейська церемонія укладення шлюбу відбувалася за допомогою «міді і ваги», як це звичайно робили, якщо справа стосувалася купівлі певних речей. Очевидно, це була удавана купівля жінки у її домовладика або опікуна, яка подібно до інших покупок у той час здійснювалася за правилами

манципації. У присутності 5 свідків, вагаря з вагою наречений проголошував певну формулу, а потім передавав батькові нареченої злиток міді, який був символічною купівельною платою. Цьому актові передував обмін питаннями про згоду молодих вступити в шлюб. Наприклад: «Чи будеш ти для мене гідною домовладчицею?» – забинтував наречений. «Ти мене знайдеш там, де будеш ти», – відповідала наречена. Ці запитання й відповіді супроводжувалися також виконанням певних обрядів. Проте юридична суть акту полягала не в цих шлюбних обрядах, а в акті манципації, оскільки вважали, що на більш ранньому етапі Римської держави купівля жінки була реальною, а не удаваною.

Отже, зважаючи на зазначене, можна зробити висновок, що договірні відносини між чоловіком та дружиною існували ще за часів римського права. І хоча вони не зовсім схожі на договірні відносини подружжя у теперішньому їх розумінні, все ж таки вбачається можливим проведення певної паралелі між договорами, які існували ще за часів римського права і тими договорами, які подружжя мають змогу укласти між собою сьогодні.

Таким чином, договірні відносини між чоловіком та дружиною з приводу майна можна вважати основою розвитку подальших договірних відносин подружжя, зокрема, шлюбного договору.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Загурский Л. Брак и конкубинат у римлян / Л. Загурский. – Харьков, 1883. – 167 с.
2. Загурский Л. Учение об отцовской власти по римскому праву / Л. Загурский. – Харьков, 1885. – 121 с.
3. Дождев Д.В. Римское частное право. Учебник для юридических вузов и факультетов / Под общ. ред. академика РАН, доктора юридических наук, профессора В.С. Нерсисянца. – [2-е изд., изм. и доп.]. – М. : Изд-во НОРМА, 2000. – С. 316-317.

Гужва Антон Миколайович

*к.ю.н., доцент, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
юридичного факультету*

Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна

RES INCORPORALES У РИМСЬКІЙ КЛАСИФІКАЦІЇ РЕЧЕЙ ТА ЄВРОПЕЙСЬКА ПРАВОВА ТРАДИЦІЯ

У сучасних кодексах приватного права нематеріальні об'єкти, зокрема, майнові права, визнаються об'єктами цивільних правовідносин. Але в одних